

Enhörna Hembygdsförening

Årgång 5, nummer 4

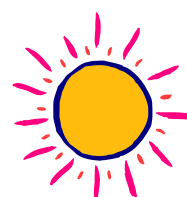
augusti 2003

HÖSTMARKNAD

Söndagen den 31 augusti, kl. 13-16

HEMBYGDSMUSEET

Hembygdsföreningens årliga höstmarknad vid museet genomförs traditionsenligt sista söndagen i augusti. Hemvändardagen har den kommit att kallas då gamla och nya Enhörnabor samlas för att träffas och höra vad som hänt sen man sågs förra gången.

Som seden bjuder har vi försäljning av lokala alster:

- grönsaker och honung från trakten
- nyrökt ål och siklöja (om det "nappar")
- körsbärstips (Trädvårdsföreningen)
- hemslöjd från bygden
- konstverk av lokala konstnärer
- bokbord
- fiskdamm för barnen
- kaffeservering
- grillad korv
- hembakat bröd
- lotteri

V Ä L K O M M E N

Visning av gamla lantbruksföremål från Enhörna - söndag 28 september kl. 13—16

Den 28 september kommer Sven-Eric att visa lantbruksredskap som skänkts till hembygdsföreningen genom åren. Då många av föremålen är ganska skrymmande kan vi inte ha dem i museet utan förvarar dem i Äleby-ladan. Sven-Eric kommer att beskriva de olika redskapen och deras historia.

ÅRBYTALLENS HEMLIGHETER OCH FLYTT TILL MUSÉET

Vid vår kampanj för Malmens Trolltall under förra året, fann vi efter Britt-Marie Gylefors uppgifter ännu en sådan trolltall. Denna stod fullt synlig, men ändå osedd, strax ovanför vägen vid transformatorstationen vid Årby (Se Hembygdsblad nr 4/2002). Malmens tall fick stå kvar, men Årbytallen var död och insektsangripen, varvid det bara var en kort tidsfråga innan den fallit och blivit till mull. Föreningen erbjöds av eldsjälén Paul Weigl att han skulle ta på sig arbetet med att ta ner tallen, konservera den och resa den vid vårt hembygdsmuseum, om vi så önskade. Styrelsen tyckte att detta var en god idé, och markägaren Göran Groth hade inget att invända. Eftersom Paul sällan har långt från ord till handling, kan nu alla se att Årby Trolltall redan står på plats vid muséet. Ett stort tack till Paul, som ännu en gång har gjort Enhörna och framtiden en god gärning. Därmed hade denna artikel kunnat stanna, men tallen skulle visa sig ruva på hemligheter som få av oss hade kunnat ana eller tro på.

Kring Malmens Trolltall finns en rik sägenflora, om hur man där drog sjuka barn genom hålet och att man offrade klädesplagg och kopparslantar vid ritualen. Den har även brukats som tandvårkstall, då den fick ta emot spikar som man petat med i det onda. Enligt Bianchini har tallen även brukats för allehanda övrig magi, och en plats där man också kunde få direktkontakt med den, som uppenbarligen inte var någon annan än den onde själv (Se Barbro Sjöströms artiklar i Hembygdsbladen 1 och 2/2002.). Några liknande uppgifter finns inte bevarade från Årby, men där orden saknas får tingen tala.

Vi var alla överens om att det hade varit olyckligt att bara såga av tallen strax ovanför marken. För stabiliteten och estetik vore det bra om en del av rotsystemet kunde följa med stammen. Så blev det sagt och Paul började gräva ur marken kring rötterna, helt oanades om vad som låg i jorden. Under-teknad, som är utbildad arkeolog, borde kanske ha anat att det fanns anledning till att ta vetenskapsmän till hjälp för detta arbete, men tanken slog varken mig eller någon annan inblandad. Hur som helst gjordes ett flertal fynd i jorden som nog får anses vara sensationella!

Under markytan fann Paul ett uppellat stenaltare på tallens östra sida. Vid detta låg en större samling föremål deponerade.

Där fanns en *yxa*, en *spetshacka* och ett *skölpljörn*/avrundat stämjärn och en finkornig *slipsten* med märken efter nålslipning. Dessa verktyg kan ha använts då man vidgat hålet genom tallen, och varefter man inte annat vågat än att lämna kvar dem på plats. Därtill fanns andra järnföremål som en *beslagsring*, en *krampa*, en *krok*, en *kula* med hål och invändig gänga, något som liknar en tyngre pilspets som kan vara ett *borr*, femton *klippspikar* och fyra *hästskosömmar*. Vidare återfanns en *matsked* "rostfri import", en *deserts*ked "svenskt ns", ett *emaljfat* "Kockums 16 cm Nerman" med röd kant och tuppmotiv och arton gräddvita skär-
vor av en större *porslinsallrik* med ornerad kant.

Andra lite mer märkliga fynd var ett *skallben*, två *tänder* med hela rötter och ett stycke av en *benflöjt*. Utan större kunskaper i osteologi, ser benen onekligen ut att häröra från människor! Att man tagit ben och mull från kyrkogården i magiska syften, tycks inte ha varit alltför ovanligt i äldre tider, så detta är ingen långsökt tolkning. Fynden fortsätter med en *genomborrad flat sten* (nät- eller vävtyngd?), ett *flintavslag*, ett *större välvt stycke av en flintaliknande stenart* och fem och ett halvt stycke av *små fyrkantiga spelbrickor* av rosafärgad cementbruk(?) vilkas funktion är helt okänd för mig. Fynden kommer givetvis att ställas ut på Muséet så småningom. Hur gamla de äldsta föremålen kan vara, är givetvis svårt att säga. De flesta hör nog till 1800-talet, även om flera kan vara äldre. Nästan mer intressant är dock att flera måste vara relativt sena. Skedarna och emaljfatet bör onekligen höra 1900-talet till, vilket visar på kultens livskraft. Tyvärr hittades inga kopparslantar som kunnat ge några årtal, men de senast nämnda föremålen bör kunna gå att datera tämligen exakt om någon vill ta tag i det.

Mig veterligen har man aldrig utfört en professionell utgrävning av en sådan plats som denna, och jag vet inte om det finns liknande fynd att jämföra med. Hur som helst bör detta räknas som ett fynd av riksintresse för dem som sysslar med folklig kult, läkekonst och andra föreställningar. Inte nog med fynden. Då Paul började sopa lite på berghällen intill tallen, fann han märkliga spår. Där visade sig ett par längre linjer, som verkade ristade in i berget.

Årby-tallens ursprungliga plats vid Årby

Att de bildar några mönster är nog för mycket sagt, även om det ena är en orm, enligt Paul. Spåren är djupa och tycks delvis gå på tvärs med bergets naturliga riktning och märken. Det är troligast att det ändå rör sig om naturbildningar, men kanske har de ändå varit synliga och haft en roll för dem som en gång brukade tallen? Historien är emellertid inte slut med detta.

Någonstans i Pauls bakhuvud fanns det givetvis en känsla av att det är fel att rota i den här typen av lämningar. Folk har under gångna tider erbjudits stora pengar för att sätta sågen i Malmens Trolltall, men än står den kvar. Alla samlade sjukdomar skulle drabba den som försökte fälla trädet. Samma föreställningar har med all sannolikhet gällt även denna vid Årby, och den hade ju fått stå kvar och dö av sig själv. Kanske kunde man blidka tallens vård genom att inte såga i den mer än absolut nödvändigt, åtminstone när det nu var i ett gott syfte? Paul grävde alltså så mycket han kunde för att frilägga rotsystemet, men det visade sig ändå att den var väl förankrad i en frisk och stadig hjärtrot.

Årby-tallens nuvarande hemvist vid muséet.

När Paul, hans son Pierre, Dick Andersson och Magnus Häger skulle ta omkull Tallen den sista dagen i maj, så fanns det alltså inget annat val än att sätta sågen i roten medan grävmaskinen höll tallen upprätt i väntan på lyft. Det är nu det kanske mest märkvärdiga i historien händer. Paul skär igenom roten men hinner inte stänga av och sätta ner motorsågen på marken, förrän han drabbas av total förvirring och minnesförlust! Färden går in till akuten, medan Paul uppträder "frånvarande" och börjar upprepa sig. Det visar sig att han mitt under arbetet med att såga av det sista av Årby Trolltall, drabbats av en lindrigare stroke! Detta finns alltså flera vittnen till och läkarjournal. (Givetvis har Paul gett sin tillåtelse för denna redogörelse.) Denna händelse är ett faktum, som givetvis kan tolkas som man vill. Total tillfällighet eller psykisk ansträngning på ett hårt arbete samtidigt med onda aningar, eller...?

Paul blev tack och lov fullt återställd, om än med en varning i bagaget. Tallen togs till hans hem vid Rönningen, där den konserverades bl a med hjälp av äkta Enhörnatjära från den tjärfabrik som en gång fanns vid Skabro, vilken sparats och donerats av Bo Staflund. Samma manskap som ovan tog sedan tallen upp till muséet där ett gjutet fundament väntade. Så nu står i alla fall Årby Trolltall uppställd utanför Småskolan, väl synlig för alla förbipasserande, som nu förhoppningsvis känner till en del av dess sena historia. Och Enhörna har än en gång stadfäst sin ställning som trolltallarnas förlovade land! Återigen tack till Paul och alla inblandade!

-Johnny Länn

Tjärfabriken vid Skabro (1942 - 1947)

Tjäran som använts för att skydda Årby-tallen kommer ursprungligen från en fabrik som låg vid ån mittemot Skabro. Följer man vägen från Lill-Ahls korset mot Sundsvik så syns, till höger om vägen vid ån, infarten till fabriken. Viktor Olsson, som var skogvaktare och bodde i Tunabo, var "bas" för fabriken, som därför kom att kallas *Viktor Olssons Tjärfabrik*. Fabriken tillhörde AB Skogsprodukter och ingenjör Giesecke var produktansvarig. 1947 brann anläggningen ner och en del av den tjära som då fanns i "gropar" östes upp i tunnor och det är från en sådan tunna "vår" tjära kommer. Viktor flyttade senare till Heda där han bl.a. byggde den såg som än idag finns kvar.

Råmaterialet till tjära var stubbar, helst tall, som småbönderna i trakten levererade. Där det fanns framkomlig väg anlätades Olle Lundkvist, som bodde i Tuna, han hade en maskin som var tillräckligt kraftig för att dra stubbarna. I andra fall användes stubbrytare eller dynamit och det finns många historier om "häftiga" smällar. Tjäran kördes till Järnvägen i Södertälje av Erik Jacobsson i Tuna som hade lastbil.

Utöver tjära tillverkades även träkol, tallbarrsolja och terpentin. Ett försök att tillverka "skönhetslera" för försäljning till de fina damerna i Östermalm var mindre framgångsrikt. Till framställningen av terpentin användes spåda tallskott som insamlades av traktens ungdomar till en ersättning av 1 krona per fullproppad säck.

"Viktors fabrik" var inte den första tjärfabriken i Enhörna utan redan 1917 lät greve Posse på Taxinge-Näsby bygga en fabrik i Stensättra som gick under namnet "tjärdalen". Även denna fabrik brann ner.

Uppgifterna ovan är hämtade från i första hand boken "Gustav Nilssons brev - Minnen från Enhörna 1890-1980" (utg. 1989 av Enhörna Hembygdsförening). Lasse Andersson, Bosse Staflund och Gösta Jacobsson har kompletterat med egna minnen. Finns det någon som har mer information eller kanske till och med fotografier från Tjärfabriken, så hör av dig till undertecknad eller någon annan i styrelsen.

/Leif Tellestedt

Teaterpremiär!!!

Enhörna Teaterförening presenterar:

Dubbelgångaren

- en dråplig historia

Årets föreställning är teaterföreningens 10:e nyskrivna teater. I teaterladan i Årby Loge, fladdrar i sommar spöklika tyger. Under, över, på, framför och bakom dessa utspelar sig en härligt omoralisk, rolig och lite absurd mordhistoria i 50-talsmiljö. Du möter människor som i jakten på profit eller ren överlevnadsinstinkt visar upp sina sämsta sidor och som oftast kommer till korta. Med "en Hitchcocksk känsla" kliver musiker, sångare och skådespelare upp på scenen och fyller den med spänning och lustfyllt liv.

Teaterföreningen gör en viktig insats för att hålla hembygden levande. Låt oss alla stödja och uppmuntra deras arbete genom att bjuda med vänner och bekanta till en helkväll på Årby loge.

Manus: Helena L. Cronholm, Regi: Martin Lindberg, Musik: Bo Lindell

Årby Loge, Enhörna. 16 augusti - 7 september

PREMIÄR!

Lördag 16 aug. kl. 18.00

Spelas därefter
onsdag-söndag
under perioden 20/8-7/9
Vardagar kl. 19.30
Lördag kl. 18.00
Söndag kl. 16.00

Föreställningens längd: 2.30

Biljettpris (inklusive förtäring i pausen) :

170:- (vuxna), **140:-** (pensionärer), **120:-** (ungdom t.o.m. 18 år)

Biljetter :

Södertälje Turistbyrå: 08-550 227 00

Luna BiljettCentrum: 08-550 867 40

Butiken på Landet: 08-550 490 13

Box Office: 08-10 88 00,

Globen: 08-600 34 00

Ev. överblivna biljetter säljs vid Årby Loge i samband med föreställningen.

Information: 550 445 65 och 550 494 39 (Årby Loge).

www.enhornateater.nu

Medlemsinfo!

Vi är nu snart klara med uppdateringen av medlemsregistret och räknar med att skicka ut det till samtliga medlemmar under hösten. Det finns fortfarande några som inte betalt årets avgift (100:-/75:- familj/enskild), var snäll och gör det så att ni också får medlemsmatrikeln. Du som ännu inte är medlem, passa på att bli det, så finns du med i medlemsförteckningen när vi skickar ut den. Vi behöver allt stöd vi kan få, bl.a. för att vårda museet, anordna sommarutställningar, ge ut skrifter, genomföra höstmarknader, dokumentera Enhörnabygden, rädda trolltallar samt inte minst att kunna fortsätta ge ut det här bladet.

Välkommen som medlem i Hembygdsföreningen!!

Leif Tellestedt /ordförande

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05	Mona Elveskog	tel: 550 420 28
Johnny Länn, vice ordf	tel: 550 492 26	Kristina Ingårda	tel: 550 420 01
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30	Olle Karlsson	tel: 550 440 37
Sven-Olof Svensson, kassör	tel: 550 440 04	Bo Staflund	tel: 552 461 35
Anne-Marie Andersson	tel: 550 420 16	Sven-Eric Åkerman	tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna, Medlemsavgiften är 75/100:-/år (enskild/familj)

Postgiro 23 89 45-0, Bankgiro 822-6565

OBS! Glöm inte att ange ditt namn på blanketten och meddela oss vid adressförändring